

УДК 343.9

Коваленко Наталя Володимирівна –

студентка 5 курсу, 9 групи
Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

Natalia V. Kovalenko –

5th year student of
the Criminal Justice and Prosecutors' Training Institute,
Yaroslav Mudryi National Law University
(77 Pushkinska Street, Kharkiv, 61024, Ukraine)

Деякі аспекти застосування пенітенціарної пробації до осіб, які вчинили злочини повторно

Стаття присвячена вивченню проблеми протидії та запобігання рецидивній злочинності, яка здійснюється шляхом розробки заходів, спрямованих на виявлення причин, умов, зв'язків та тенденцій цього виду злочинності. Особлива увага приділяється аналізу рівня рецидивної злочинності в Україні та запровадженню інституту пробації, діяльність якого також буде спрямовано на реалізацію спеціальних заходів запобігання рецидивній злочинності та застосуванні пробаційних програм до осіб, які вже були притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, під час та після відбування покарання.

Ключові слова: рецидив, рецидивна злочинність, запобігання, протидія, пробація, пенітенціарна пробація, соціальний патронаж.

Статья посвящена изучению проблемы противодействия и предотвращения рецидивной преступности, которая осуществляется путем разработки мероприятий, направленных на выявление причин, условий, связей и тенденций этого вида преступности. Особое внимание уделяется анализу уровня рецидивной преступности в Украине и внедрению института probation, деятельность которого также будут направлены на реализацию специальных мер предупреждения рецидивной преступности и применении probationных программ к лицам, которые уже были привлечены к уголовной ответственности за совершение преступлений, во время и после отбывания наказания.

Ключевые слова: рецидив, рецидивная преступность, предупреждение, противодействие, probation, пенитенциарная probation, социальный патронаж.

N.V. Kovalenko Some Aspects of Application of a Penitentiary Probation to the Persons who Have Repeatedly Committed Crimes

The article studies problems of fight and prevention of repeated crime following theoretical development aimed at identifying the causes, conditions, relationships and regularities of this social phenomenon and introducing an effective mechanism for its implementation. Particular attention is drawn to the analysis of the relapse of crime in Ukraine and the introduction of a probation institution which aims at implementing special measures to prevent recidivism, in particular, at serving the first and subsequent (repeated) crimes and during social adaptation after serving a sentence.

It is important to mention that recurrent crime, unlike the primary one, is a stable, repeated manifestation of criminal behavior and is characterized by persistence, an increased degree of social danger, and a high level of conspiracy. According to the Article 34 of the Criminal Code of Ukraine "The recidivism is a crime, that is committed by a person who has a conviction of an intentional crime".

In general, the fight against recurrent crime is a topical issue not only of our state, but of the whole modern world. For proper preventive work, criminals have more chances to put an end to their criminal past. The European integration processes, that continue in Ukraine, create the right conditions for bringing the

criminal offenses and the prevention of repeated offenses into line with modern European standards and principles.

The introduction of probation reduces the burden on the penitentiary system and prevents criminalization of the individual. It is believed that such measures of educational impact of probation as supervision and provision of necessary assistance can counteract crime, since they are aimed at correcting a person and coveicts as consequence refrain from committing new offenses.

Keywords: *recidivism, recurrent crime, prevention, counteraction, probation, penitentiary probation, social patronage.*

Постановка проблеми. Рецидивна злочинність є одним з найбільш небезпечних видів злочинності. Кількість осіб, в діях яких міститься повторність вчинення злочинів, не зменшується, а тому набуває особливої актуальності запровадження оновлених ефективних запобіжних механізмів. Повторні злочини, що вчиняються особами, які вже притягувалися до кримінальної відповідальності, характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, оскільки такі особи мають кримінальний досвід, що надає їм можливість здійснювати більш ретельну підготовку до вчинення повторних злочинів.

Важливим напрямом діяльності правоохоронних органів є протидія та запобігання рецидивній злочинності, яка здійснюється шляхом розробки заходів, спрямованих на виявлення причин, умов, зв'язків та закономірностей досліджуваного виду злочинності та впровадження дієвого механізму їх реалізації, що свідчить про актуальність зазначеної теми. Правоохоронні органи, здійснюючи запобігання злочинам у межах своєї компетенції, впливають на формування правосвідомості шляхом загальної та індивідуальної превенції, усувають причини та умови конкретних злочинів, здійснюють кримінально-правові заходи впливу на осіб, які вчинили злочини, а також виправлення засуджених. Незважаючи на те, що рецидивісти становлять в країні меншу частину злочинців, вони є найбільш суспільно небезпечною їх категорією.

Наявність стійкого характеру антисуспільних поглядів і звичок сприяє тому, що рецидивісти легше йдуть на вчинення злочинів, як правило, корисливих і насильницьких, вчинених групою осіб за попередньою змовою. Вони є вкрай небезпечними своїм негативним впливом на осіб,

схильних до девіантної поведінки та уразливих груп населення, особливо на молодь.

Невирішені проблеми. В умовах сьогодення необхідним є вдосконаленню нормативної бази правозастосовної діяльності, підвищення рівня професіоналізму правоохоронних органів, використання інституту пробації, як засобу впливу на посткримінальну поведінку осіб, які відбули покарання за вчинення злочинів, та недопущення і профілактику вчинення повторних злочинів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Рецидивна злочинність, на відміну від первинної, полягає у неодноразовому прояві кримінальної поведінки та характеризується стійкістю, підвищеним ступенем суспільної небезпеки, високим рівнем конспірації. Зазначеному питанню присвячені роботи К. А. Агафонова, В. С. Батиргарєєвої, О. І. Богатирьової, Н. П. Водька, Н. І. Волошина, П. Ф. Гришанина, Б. М. Головкіна, В. В. Голіни, М. П. Жукова, А. Ф. Зелінського, Т. М. Кафанова, В. Е. Квашиса, Б. М. Телефанка, О. О. Юхна та інших. Однак сучасний стан рецидивної злочинності свідчить про необхідність пошуку нових шляхів протидії цьому виду злочинності.

Мета статті. Аналіз стану рецидивної злочинності, визначення шляхів протидії та запобігання даному соціальному явищу, зокрема застосування інституту пенітенціарної пробації для виправлення та ресоціалізації засуджених, шляхом реалізації спеціальних заходів запобігання рецидивній злочинності, зокрема при відбуванні покарання за вчинення першого й наступних (повторних) злочинів та під час соціальної адаптації після відбування покарання.

Виклад основного матеріалу. Термін «рецидив» походить від латинського «*recidivus*» – той, що відновлюється. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 року містив лише термін «особливо небезпечний рецидивіст». Саме

поняття рецидиву злочинів у кримінальному законі не зазначалось. Мабуть, це було головною причиною існування розмаїтості поглядів щодо змісту цього поняття [1]. Сучасне розуміння рецидиву злочину закріплено у ст. 34 Кримінального кодексу України, під яким розуміється вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин [2].

Аналіз статистичних даних Генеральної прокуратури України [4; 5] виявив три групи злочинів, які найчастіше вчиняються повторно, а саме: а) злочини проти власності; б) злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; в) злочини проти життя та здоров'я особи. Слід зазначити, що подібна ситуація характерна для досить тривалого періоду часу. Це підтверджується й попередньо проведеними дослідженнями [3]. У зв'язку з цим доцільно звернути особливу увагу на осіб, які вчиняють зазначені злочини.

Існування рецидивної злочинності у сучасних умовах обумовлюється рядом причин, серед яких виокремлюють: 1) детермінанти, пов'язані з першою судимістю, першим вчиненням злочину особою; 2) детермінанти, зумовлені процесом відбування покарання, особливо покарання шляхом позбавлення волі; 3) детермінанти, які впливають на постпенітенціарну адаптацію [6]. Протидія та запобігання рецидивній злочинності направлені на подолання соціальних явищ та причин, що її обумовлюють. Найкращою стратегією боротьби є, зокрема, запобігання первинній злочинності і активна допомога в соціальній адаптації після першого відбування покарання особи, оскільки другу судимість (особливо пов'язану з позбавленням волі) вже можна назвати критичною у «кар'єрі» рецидивіста: після притягнення до відповідальності вдруге сподіватися на повноцінне повернення особи до законослухняного життя майже не можливо.

Протидія рецидивній злочинності є актуальною проблемою не лише нашої держави, а й усього сучасного світу. За правильної профілактичної роботи у злочинців більше шансів стати на шлях виправлення та відмовитися від свого кримінального минулого. Європейські інтеграційні процеси, які сьогодні відбуваються в Україні створюють належні умови для приведення у відповідність до

сучасних європейських стандартів і принципів сферу виконання й відбування кримінальних покарань та запобігання вчинення повторних злочинів. Так, введення інституту пробації спрямовано на реалізацію спеціальних заходів запобігання рецидивній злочинності, зокрема при відбуванні покарання за вчинення першого й наступних (повторних) злочинів та під час соціальної адаптації після відбування покарання.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, слід зазначити, що пробація як захід боротьби з рецидивом є одним з найефективніших засобів, який здійснюється за трьома напрямками: 1) підвищення ефективності призначення та виконання покарань; 2) сприяння процесу ресоціалізації осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі; 3) організація належного соціального контролю за особами, схильними до повторних злочинів [7].

До закінчення встановленого строку покарання уповноважені суб'єкти центру пробації надають допомогу засудженим у підготовці до звільнення, вживають заходи, направлені на здійснення безперервного контролю і продовження виховної роботи, з особами, звільненими з місць позбавлення волі. Ця допомога, першочергово, стосується сприяння у вирішенні життєвих проблем, у тому числі тих, які сприяли вчиненню злочину. Вирішити проблему соціальної інтеграції правопорушника частково спроможні й заходи, направлені на подолання стійкості його злочинної поведінки завдяки активним виховним діям (наприклад, прикладення зусиль на подолання правової неосвіженості; проведення лекцій щодо негативного впливу шкідливих звичок на організм людини, тощо). Також важливим аспектом є надання допомоги, консультацій і інформації сім'ям засуджених для створення сприятливих умов для ресоціалізації осіб, які відбули покарання у місцях позбавлення волі [8].

Досить важливим заходом ресоціалізації засуджених є інститут пенітенціарної пробації, сутність якого полягає у підготовці осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання. У даному контексті необхідним є встановлення соціального

патронажу, а саме надання допомоги звільненим шляхом здійснення комплексу правових, економічних, організаційних, психологічних, соціальних та інших заходів органами внутрішніх справ, органами праці та соціального захисту населення, соціальною службою для сім'ї, дітей та молоді, органами та закладами охорони здоров'я [10]. За повідомленням адміністрації установи виконання покарань через державні органи та органи місцевого самоврядування уповноважений орган з питань пробації надає допомогу щодо визначення місця проживання засудженого після звільнення, влаштування до спеціалізованих установ для звільнених, госпіталізація до закладів охорони здоров'я, надання допомоги у працевлаштуванні. Для цих цілей розроблені пробаційні програми, зокрема і для роботи з неповнолітніми суб'єктами: «Попередження вживання психоактивних речовин», «Подолання агресивної поведінки», «Зміна прокримінального мислення». Ці програми направлені на корекцію поведінки суб'єктів пробації, яка суперечить прийнятим у суспільстві нормам, а також формування соціально сприятливих змін особистості. До реалізації пробаційної програми у порядку, визначеному законодавством, можуть залучатися установи, організації, незалежно від форми власності, об'єднання громадян, окремі громадяни, які можуть надавати послуги, необхідні для реалізації пробаційних програм.

Організація належного соціального контролю за особами, схильними до повторних

злочинів досягається завдяки такій складовій пробації як нагляд. Нагляд слід розглядати не лише в якості контролю за засудженими, але і як засіб консультування правопорушників, надання їм допомоги або створення мотивації. По можливості, нагляд повинен поєднуватися з іншими заходами, наприклад, такими як навчання, професійна підготовка, працевлаштування та лікування. Нагляд може здійснюватися не тільки після винесення обвинувального вироку, а й до, під час або після судового розгляду, а також після звільнення особи для того щоб забезпечити, дотримання правопорушником покладених на нього обов'язків або умов. Вказані дії, відповідно, здатні скоротити ризик вчинення нового правопорушення, й заподіяння серйозної шкоди, які потребують стаціонарної медичної допомоги, працевлаштування осіб.

Висновки. Таким чином, впровадження пробації сприяє зменшенню навантаження на кримінально-виконавчу систему держави та попереджає криміналізацію особистості. Вбачається, що такі заходи виховного впливу пробації як нагляд, апробаційні програми та надання необхідної допомоги здатні протидіяти злочинності, оскільки спрямовані на виправлення особи та відмову від вчинення засудженими нових правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Поняття рецидиву злочинів. *Кримінальний кодекс України 2001 р. Проблеми застосування і перспективи удосконалення*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 13-15 квіт. 2007 р. Ч. 1. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2007. С. 258-261.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Офіційний вісник України від 08.06.2001. 2001. № 21. Ст. 920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 28.04.2019).
3. Батиргарєєва В. С. Кримінологічні засади запобігання рецидивній злочинності в Україні. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Право, 2010. Вип. 19. С. 116 – 126.
4. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2013-2017 рр.). Генеральна прокуратура України. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2019).
5. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за січень-листопад 2017 року. Генеральна прокуратура України. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 10.04.2019).
6. Голіна В. В. Рецидивна злочинність в Україні: причини та попередження. *Вісник правових наук України*. 1999. № 1. С. 189–196.

7. Богатирьова О. І. Пробація як перспективний напрям політики держави в сфері боротьби зі злочинністю. Політика в сфері боротьби зі злочинністю. Івано-Франківськ: б. в., 2014. 334 с.
8. Богатирьова О. І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні: монографія. Київ: ВД Дакор, 2013. 368 с.
9. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 № 160-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 17. Ст. 445. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/160-19> (дата звернення: 28.04.2019);
10. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17.03.2011 р. № 3160-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 28. Ст. 1154.

References:

1. Poniattia retsydyvu zlochyniv. Kryminalnyi kodeks Ukrainy 2001 r. *Problemy zastosuvannya i perspektyvy udoskonalennia*: Materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. 13-15 kvit. 2007 r. Ch. 1. Lviv: Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav, 2007. S. 258-261.
2. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy* vid 08.06.2001. 2001. № 21. St. 920. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (data zvernennia: 28.04.2019).
3. Batyrhareieva V. S. Kryminolohichni zasady zapobihannia retsydyvnii zlochynnosti v Ukraini. *Pytannia borotby zi zlochynnistiu*: zb. nauk. pr. Kharkiv: Pravo, 2010. Vyp. 19. S. 116 – 126.
4. Statystychna informatsiia pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia (2013-2017 rr.). Heneralna prokuratura Ukrainy. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (data zvernennia: 10.04.2019).
5. Yedynyi zvit pro osib, yaki vchynly kryminalni pravoporushennia za sichen-lystopad 2017 roku. Heneralna prokuratura Ukrainy. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (data zvernennia: 10.04.2019).
6. Holina V. V. Retsydyvna zlochynnist v Ukraini: prychyny ta poperedzhennia. *Visnyk pravovykh nauk Ukrainy*. 1999. № 1. S. 189–196.
7. Bohatyrova O. I. Probatsiia yak perspektyvnyi napriam polityky derzhavy v sferi borotby zi zlochynnistiu. *Polityka v sferi borotby zi zlochynnistiu*. Ivano-Frankivsk: b. v., 2014. 334 s.
8. Bohatyrova O. I. Teoretyko-prikladni zasady vprovadzhennia probatsii v Ukraini: monohrafiia. Kyiv: VD Dakor, 2013. 368 s.
9. Pro probatsiiu: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 № 160-VIII. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2015. № 17. St. 445. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/160-19> (data zvernennia: 28.04.2019);
10. Pro sotsialnu adaptatsiiu osib, yaki vidbuvaiut chy vidbulu pokarannia u vydi obmezhenia voli abo pozbavlennia voli na pevnyi strok: Zakon Ukrainy vid 17.03.2011 r. № 3160-VI. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*. 2011. № 28. St. 1154.